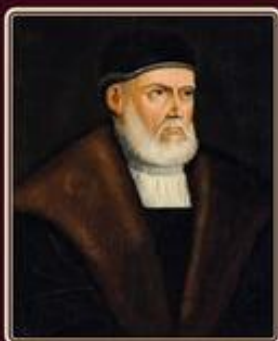

5

Czasy zygmuntofskie

★ Przypomnij, kiedy i w jaki sposób dynastia Jagiellonów zaczęła rządzić Polską.

Zygmunt I Stary (1467-1548)

Piąty z sześciu synów Kazimierza Jagiellończyka; został królem Polski w wieku 39 lat. Rozważny, gospodarny, słynął z ciętego języka i cieszył się wielkim szacunkiem poddanych. Budził podziw swą siłą – rwał grube sznury i rozdzierał palcami talie kart. Uporządkował skarb królewski i zorganizował obronę kresów południowo-wschodnich przed Tatarami.

Portret namalowany przez Lucasa Cranacha Młodszego po 1553 r.

Zygmunt I Stary

W 1506 r. wielkim księciem litewskim, a potem królem Polski został syn Kazimierza Jagiellończyka, **Zygmunt I Stary**. Przydomek zyskał jeszcze za życia – dla odróżnienia od swojego syna i następcy, **Zygmunta II Augusta**.

Długoletnie rządy obu władców (do 1572 r.) nazwano **czasami zygmuntofskimi**. Był to bardzo dobry okres w dziejach naszego państwa. Połączone unią Polska i Litwa należały do europejskich potęg. Nie niszczyły ich wojny, wzrastał eksport zboża za granicę, rozwijała się kultura, a nasza tolerancja religijna mogła być wzorem dla reszty Europy.

Czasy zygmuntofskie i kilkanaście następnych lat (do śmierci króla Stefana Batorego w 1586 r.) nazwano **złotym wiekiem** Polski i Litwy. Nigdy potem nasze państwo nie osiągnęło takiej świetności.

Widok Poznania zamieszczony w niemieckim atlasie *Miasta ziem świata* (1618).

Pomyślność kraju była w dużej mierze zasługą Zygmunta Starego. Król starał się wzmocnić wewnętrznie Polskę i Litwę. Zapewnił bezpieczeństwo ich granicom, zwiększył dochody skarbu królewskiego i otoczył się mądrymi doradcami. Dobierał ich spośród senatorów, gdyż szlachtę lekceważył – uważał ją za niedojrzałą do rządzenia państwem.

W 1518 r. Zygmunt Stary ożenił się z włoską księżniczką **Boną**. Piękna, znakomicie wykształcona, lecz ambitna i despotyczna* królowa prowadziła w Polsce własną politykę. Pozyskiwała np. dobra ziemskie, którymi świetnie zarządzała – ale zyski wysyłała do Włoch. Wbrew polskiej tradycji doprowadziła też do koronacji swego syna, 10-letniego Zygmunta Augusta, jeszcze za życia ojca (1530). Takim postępowaniem Bona budziła wrogość szlachty, oskarżającej królową o zaspokajanie swoich ambicji kosztem Polski.

1. Dlaczego czasy zygmunto-wskie były bardzo dobrym okresem w dziejach Polski?
2. Wyjaśnij, z jakich powodów królowa Bona była nie-lubiana przez szlachtę.

Polityka zagraniczna Zygmunta Starego

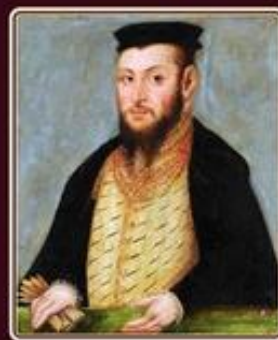
Na mocy drugiego pokoju toruńskiego (1466): 1) Krzyżacy musieli oddać Polsce ziemie nazwane Prusami Królewskimi, 2) państwo krzyżackie zostało ograniczone do Prus Zakonnych i stało się lennem Polski.

Zakon nie pogodził się z przegraną. Odtąd pragnął uniezależnić się od Polski i odzyskać Prusy Królewskie.

Wielki mistrz zakonu **Albrecht Hohenzollern** (czytaj: hoencolern) odmówił złożenia hołdu lennego Zygmunto-wi Staremu. Zawarł też antypolski sojusz z Moskwą, czyli Wielkim Księstwem Moskiewskim. Wówczas wojska polskie wkroczyły do Prus Zakonnych i dotarły aż pod Królewiec. Tak się zaczęła ostatnia **wojna polsko-krzyżacka** (1519–1521).

despotyczny – wymagający bezwzględnego posłuszeństwa

Zamek w Olsztynie. W styczniu 1521 r. Krzyżacy próbowali nagłym szturmem zdobyć miasto, którego obroną dowodził Mikołaj Kopernik. Słynny astronom nie dał się jednak zaskoczyć i Olsztyn pozostał w rękach Polaków.

Zygmunt II August
(1520–1572)

Syn Zygmunta Starego i królowej Bony; koronowany za życia ojca, od 1548 r. sprawował samodzielne rządy. Jego największym dokonaniem było zawarcie unii lubelskiej, która zacieśniła związek Polski i Litwy (zob. s. 64). Był świetnie wykształcony – swobodnie rozmawiał po łacinie, włosku i niemiecku. Ponadto zbierał obrazy oraz księgi i utrzymywał dworską kapelę.

Portret namalowany przez Lucasa Cranacha Młodszego ok. 1553 r.

Tekst źródłowy

Ja, Albrecht, margrabia brandenburski, [książę] w Prusach (...), przyrzekam i ślubuję, że Najj[asniejszemu] władcy i Panu, Zygmuntovi, królowi Polski, w[ielkiemu] księciu Litwy, Rusi

i wszystkich ziem pruskich panu i dziedzicowi, jako mojemu (...) dziedzicznemu panu, i Jego majestatu potomkom i następcom, królom i Koronie polskiej będę wierny i posłuszny i będę się starał o dobro Jego majestatu, potomków i Korony polskiej, a bronił od zła i wszystko czynić będę, co jest obowiązkiem wernego wasala. Tak mi dopomóż Boże i święta Jego Ewangelio.

Andrzej Krzycki, *List do legata** papieskiego..., 1525 r.

- * Streść własnymi słowami, komu i co książę Albrecht „obiecuje i przysięga” podczas hołdu pruskiego.

W 1520 r. Krzyżacy otrzymali pomoc wojskową z Niemiec i Danii, dzięki czemu zyskali przewagę nad Polakami (wdarli się nawet do Wielkopolski). Ale już pod koniec roku armia polska znów zaczęła odnosić sukcesy. Ponieważ jednak obie strony nie miały pieniędzy na dalsze prowadzenie wojny, zawarły czteroletni rozejm (1521).

Albrecht udał się wówczas do Niemiec, gdzie bezskutecznie starał się o pomoc wojskową. Wznowienie wojny groziło zakonowi całkowitą klęską i wcieleniem Prus Zakonnych do Polski, dlatego za namową Marcina Lutra wielki mistrz: 1) rozwiązał zakon krzyżacki w Prusach, 2) zmienił wyznanie z katolickiego na luteranckie, 3) ogłosił swoje państwo świeckim księstwem. Nazwano je **Prusami Książęcymi**.

W 1525 r. Albrecht, już jako świecki książę, ukląkł w Krakowie przed polskim królem i złożył mu hołd lenny, nazwany **hołdem pruskim**. Zygmunt Stary odniósł wielki sukces – nowo utworzone Prusy Książęce były państwem nie tylko słabym, ale też protestanckim, a przez to skłóconym z papieżem i cesarzem. Król mógł przypuszczać, że kiedyś zostaną wcielone do Polski. Stało się inaczej – z czasem Prusy wzrosły w siłę i stały się zagrożeniem dla Polski (zob. s. 153).

legat – wystannik papieża

Hołd pruski. Albrecht Hohenzollern, z dłonią na Biblii, klęczy przed Zygmuntem Starym i składa mu przysięgę wierności. Król przekazuje Albrechtowi chorągiew jako znak lenna. Malował Jan Matejko w XIX w.

Inne niebezpieczeństwo pojawiło się na południu. **Imperium Osmańskie** (ówczesna Turcja) stało właśnie u szczytu potęgi. Turcy dokonywali podbojów w Afryce, Azji i Europie – w 1526 r. rozgromili Węgrów w bitwie pod Mohaczem, a wkrótce potem zdobyli stolicę Węgier Budę (dziś Budapeszt) i zbliżyli się do granic Polski. Zygmunt Stary nie był w stanie pomóc Węgrom, toteż zawarł pokój z sultanem* (1533). W ten sposób zapewnił Polsce bezpieczeństwo ze strony Turcji na prawie 90 lat (zob. s. 91).

W 1529 r. Zygmunt Stary **przyłączył do Polski Mazowsze**, gdzie wymarli Piastowie mazowieccy (dotąd Mazowsze było lennem Polski).

3. Kiedy i z jakiego powodu wybuchła wojna Polski z zakonem krzyżackim?
4. W jaki sposób wielki mistrz uratował swoje państwo przed wcieleniem do Polski?
5. Wyjaśnij: a) na czym polegało zagrożenie Europy ze strony Imperium Osmańskiego, b) co zrobił Zygmunt Stary, żeby uchronić Polskę przed wojną z Turkami.

Polska i Litwa za panowania Zygmunta Starego i Zygmunta Augusta

✳ Wskaż na mapie: a) Prusy Książęce, b) obszar przyłączony do Polski przez Zygmunta Starego.

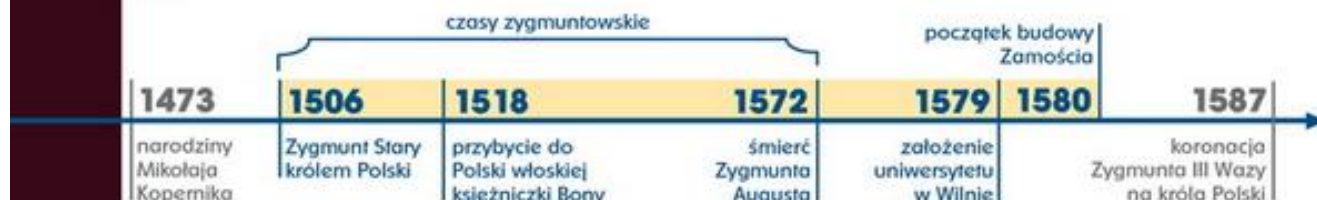
LEGENDA

- granice państwa polsko-litewskiego
- ziemie poddane Zygmuntovi Augustowi w 1561 r.
- ▨ lenna Korony
- ▨ lenna Zygmunta Augusta (Kurlandia)
- ▨ lenna cesarskie
- granice Cesarstwa Rzymskiego
- ✕ ważniejsze bitwy

sultan – władca Imperium Osmańskiego

8

Renesans w Polsce

★ Czym było odrodzenie (zwane też renesansem) i gdzie się zaczęło?

Królowa Bona w wieku 27 lat. Jej dekolty gorszyły Polaków, przyzwyczajonych do kobiet zapiętych pod szyję. Rycina z XVI w.

jucha – tu: sos

Królowa Bona

W XV w. kultura odrodzenia docierała nad Wisłę dzięki kontaktom Polski z Italią. Np. Polacy, którzy studiowali na włoskich uniwersytetach, przywozili stamtąd dzieła myślicieli renesansu. Ale **rozkwit odrodzenia** nastąpił u nas w czasach zygmunto-wskich, tj. za panowania Zygmunta Starego (1506–1548) i jego syna Zygmunta Augusta (1548–1572).

Wraz z Boną – żoną Zygmunta Starego – z Włoch przybyli do Krakowa dworzanie, uczeni i artyści. Łącznie przez dwór na Wawelu przewinęło się ich około tysiąca. To oni rozpowszechnili w Polsce naukę, sztukę i literaturę odrodzenia.

Królowa Bona wspierała rozwój renesansowej kultury, opiekowała się polskimi artystami, a także wywierała wpływ na życie codzienne mieszkańców Polski. Doprowadziła m.in. do zmiany nawyków żywieniowych naszych przodków.

Ówczesna polska szlachta nie ceniła warzyw. Jadła dużo i tłusto, np. kielbasy warzone z brunatną juchą* lub kwaśną baraninę. Królowa Bona miała tak złe zdanie o polskiej kuchni, że przywiozła do Krakowa włoskiego kucharza. Sprowadziła też z Włoch nieznane naszym przodkom warzywa, nazywane **włoszczyzną** – takie jak sałata, por, seler i kalafior.

Dodajmy, że z początku szlachta źle przyjęła te nowości. Najgorzej było z sałatą, gdyż Polacy uważali ją za pokarm dla bydła. Opowiadano sobie o szlachcicu, który wybrał się na dłużej za granicę, ale prędko wrócił. „Skoro latem dawali mi trawę do jedzenia – wyjaśnił – to nie chciałem czekać do zimy, żeby karmili mnie sianem”.

1. Jak w XV i XVI w. docierała do Polski kultura odrodzenia?
2. Wyjaśnij, jak królowa Bona przyczyniła się do rozwoju renesansu w Polsce.

Wawel w czasach zygmunto-wskich

Zygmunt Stary kazał przebudować zamek na Wawelu w stylu renesansu. Sprowadził architektów z Italii; według ich planów powstał piękny arkadowy* dziedziniec zamku. Powiększono też okna w komnatach, by wpuszczały więcej światła.

Na wieży katedry wawelskiej król kazał zawiesić ogromny **dzwon Zygmunt**. Miał bić nie tylko na chwałę Boga, lecz także dynastii Jagiellonów i Królestwa Polskiego.

Włoski architekt Bartolomeo Berrecci (czytaj: berecci) zaprojektował **kaplicę Zygmuntowską**. Do dziś jest ona uważana za najpiękniejszą budowlę renesansu w Polsce. Zostali w niej pochowani królowie Zygmunt Stary i Zygmunt August.

Wyjątkową pozycję na dworze królewskim zajmował błazen. Nie tylko rozweselał władcę, ale też mógł mu powiedzieć najbardziej gorzką prawdę. Błaznem Zygmunta Starego i Zygmunta Augusta był **Stańczyk**, słynący z mądrości i ciętego dowcipu. Kiedyś Stańczyk obserwował, jak lekarze przystawiają choremu królowi pijawki (żeby wysały „złą krew”). Zaraz krzyknął, że te pijawki to najprawdziwsi dworzanie i przyjaciele królów – bo tak samo wysysają z nich krew, jak dworzanie wyciągają od nich pieniądze i różne dobra.

Zygmunt Stary nie był kolekcjonerem książek – miał ich zaledwie 70. Dopiero jego syn, znakomicie wykształcony Zygmunt August, powiększył królewską bibliotekę do 4 tysięcy tomów.

arkadowy – ozdobiony łukami architektonicznymi

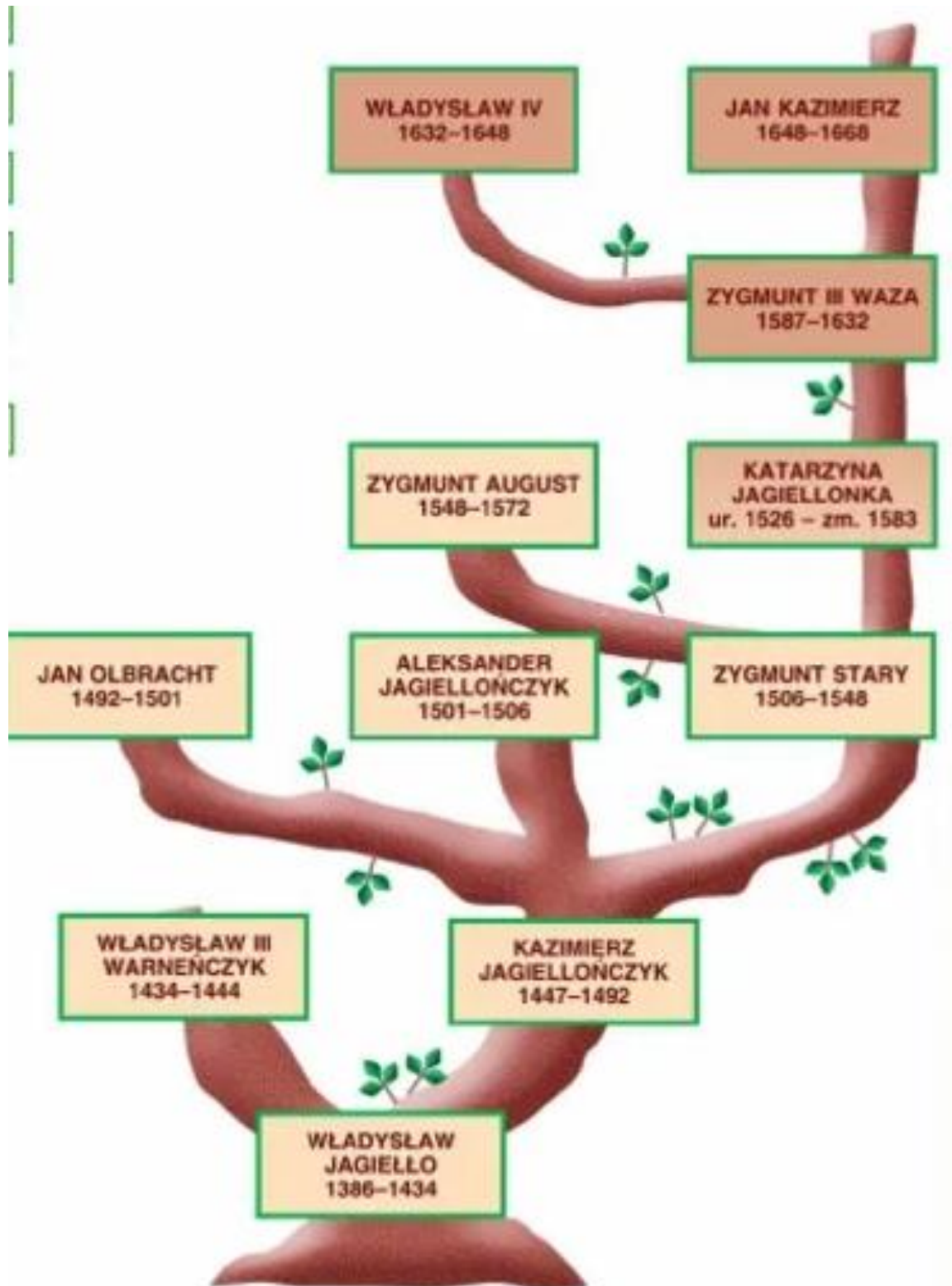
Kaplica Zygmuntowska na Wawelu.

Jan Matejko, *Zawieszenie dzwonu Zygmunta na wieży katedry w Krakowie w 1521 roku*. Wbrew tytułowi obraz ukazuje wydobycie odlanego dzwonu z formy, a nie zawieszenie go na wieży. Z lewej stoi Zygmunt Stary (w koronie) w otoczeniu dworu.

DRZEWO GENEALICZNE DYNASTII JAGIELLONÓW

Ćw. 1 Znajdź na drzewie króla Zygmunta Starego i jego syna Zygmunta Augusta.

Ćw.2 Wykonaj ćwiczenie 1 dopasowując zdania do opisu Zygmunta Augusta

Król Zygmunt August miał wspaniałą bibliotekę, piękną kolekcję drogich kamieni, a do tego zwierzyńce z egzotycznymi zwierzętami, takimi jak lwy i wielbłądy.

A papugi???

1. Które zdania pasują do Zygmunta Augusta? Połącz je z postacią króla. Pozostałe przekreśl.

Urodził się w 1520 roku.

Gdy się urodził, wywiesił z okna czerwoną chustę.

Był ojcem Zygmunta Starego.

Był synem Zygmunta Starego.

Został królem, gdy miał dziesięć lat.

Chodził w czapce z oślimi uszami.

Bardzo dobrze jeździł konno.

Przebudował Wawel w stylu renesansu.

Zbudował katedrę wawelską.

Sprowadził na Wawel arrasy.

Zgromadził dużą bibliotekę.

Kazał wykonać dzwon Zygmunt.

Został pochowany w kaplicy Zygmuntowskiej na Wawelu.

Ćw.3 Wykonaj ćwiczenie 1 i 2

1 Podkreśl właściwe dokończenie zdania.

Dwaj ostatni władcy Polski z dynastii Jagiellonów to

- ☐ A Władysław II Jagiełło i Zygmunt I Stary.
- ☐ B Kazimierz Jagiellończyk i Zygmunt I Stary.
- ☐ C Kazimierz Jagiellończyk i Zygmunt II August.
- ☐ D Zygmunt I Stary i Zygmunt II August.

2 Przyjrzyj się obrazowi Jana Matejki. Następnie wykonaj polecenia.

Praca z ilustracją

a) Napisz, jakie wydarzenie ukazano na obrazie.

b) Podaj, gdzie i w którym roku doszło do uroczystości przedstawionej na ilustracji.

Ćw.4 Znajdź 13 szczegółów które nie pasują tych czasów zygmuntońskich i tej epoki

